

תורה ג' בליקוטי מוהר"ן - "אקרוקתא"

הרב יהושע פרידמן

תורה ג' בליקוטי מוהר"ן - "אקרוקתא", עוסקת בשאלת המפגש החייתי עם האסתטיקה והיופי. אנו נפגשים בחיים בחוויות אסתטיות רבות היוצרות ריגוש, בלא שתהא להן אמירה ערכית מוגדרת - לטוב או לרע. חוויות של תחושת היופי אין בהן מצד עצמן תוכן רעיוני, דתי, או מוסרי, כך שהאדם מופעל על ידן בעצם על פי בחירתו. ר' נחמן ילמדנו כיצד ליצור מנגנון בתוכנו שיתרגם מאליו ריגוש אסתטי לערכים בעלי ערך מוסרי חיובי. הוא יתרכז במוסיקה שהיא האמנות המופשטת ביותר מבין האומנויות.

אמר רבה בר בר חנה: (בבא בתרא ע"ג):

לדידי חזי לי ההיא אקרוקתא דהוי כאקרא דהגרוניא, ואקרא דהגרוניא כמה הוי שתין בתי, אתא תנינא בלעה. אתא פושקנצא ובלעה לתנינא, וסליק יתיב באילנה. תא חזי כמה נפיש חיליה דאילנא:

ופירש רשב"ם:

אקרוקתא - צפרדע.

כאקרא דהגרוניא - גדול היה כאותה כרך.

ואקרא דהגרוניא כמה הוי? שתין בתי - תלמודא קאמר לה.

אתא תנינא - רבה קאמר לה.

פושקנצא - עורב נקבה.

לי נראתה אותה צפרדע שהיתה (גדולה) כמבצר הגרוניא. ומבצר הגרוניא כמה הוא? ששים בתים. בא תנין בלעה (לצפרדע). בא עורב ובלע לתנין, ועלה ישב על האילן. בוא וראה כמה רב כוחו של האילן.

רשב"ם: רבי שמואל בן מאיר, מפרש התלמוד מבעלי התוספות.

תלמודא קאמר לה - משפט זה ("ואקרא דהגרוניא כמה הוי...") אינו מן הסיפור של רבה, אלא דברי התלמוד.

רבה קאמר לה - משפט זה הוא מדברי רבה.

כדי להבין את שלפנינו, יש להקדים כמה הקדמות:
 (א) כשמצורע נטהר נאמר: "וציוה הכהן ולקח למיטהר שתי צפרים חיות טהורות ועץ ארו ושני תולעת ואזוב" (ויקרא י"ד, ד'). ובא על זה הפירוש בזהר (ויקרא נ"ג):

כיון דאמר שתי צפרים, לא ידענא דאינון חיות? אלא הא אוקמוה, אבל חיות - חיות ממש, כמה דאת אמר "וארא החיות". לקבל אתר דינקי מנייהו נביאי מהימני.

כיוון שאמר שתי צפורים, איני יודע שהן חיות? אלא הרי העמידוה (פרשודה), אמנם חיות - חיות ממש, כמו שאומר הכתוב (יחזקאל א', ט"ו) "וארא החיות". כנגד המקום שיונקים ממנו הנביאים הנאמנים.

לפי הזהר, ה'חיות' שאליהן התכוונה התורה בציפורים של המצורע הן החיות שראה יחזקאל בחזונו. ממקום חיותן של אלו יונקים גם הנביאים, ומכאן שהמצורע נטהר ברוח טהרה הנושבת אליו מאותו המקום שממנו נמשכת רוח נבואה לנביאים.

(ב) בזהר בראשית רי"ז:

תנא: עלמא חדא אשתמודע לעילא, וכד כרוזא נפיק, ההוא עלמא מזדעזעא ומתחלחלא, נפקי תריין צפרין דאסתלקו מההוא עלמא, דמדוריהון תחות אילנא דחיזו דחיי ומותא ביה.

שנינו: עולם אחד ידוע למעלה. כשכרוז יוצא, אותו עולם מזדעזע ומתחלחל. יוצאות שתי צפורים שעלו מאותו עולם, שמעונן הוא תחת האילן שמראה החיים והמוות בו.

נפקא חד צפורה לסטר דרומא, וחד צפורה לסטר צפונא, וחד צפורה כד נהיר יממא, וחד כד אתחשך יממא, כל חד וחד קרי ומכרוזא מה דשמעין מההוא כרוזא.

יוצאת ציפור אחת לצד דרום, וציפור אחת לצד צפון. ציפור אחת כשמאיר היום, ואחת כשמחשיך היום. כל אחת ואחת קוראת ומכרוזת מה ששמעה מאותו כרוז.

לבתר בעו לאסתלקא לאתרייהו, ומשתמטי רגלייהו בנוקבא דתהומא רבא, ומתלכדן בגויה עד דאתפליג ליליא, כד אתפליג ליליא, כרוזא קרי: "וכצפרים האחוזות בפח, כהם יוקשים בני האדם".

לאחר מכן, רוצות לעלות למקומן, ונשמטות רגליהן בנקב התהום הגדול, ונלכדות בו עד שנחצה הלילה. בחצות הלילה כרוז קורא: "כצפרים האחוזות בפח, כהם יוקשים בני האדם" (קהלת ט', י"ד).

ג) בעץ חיים שער הקליפות פרק ב' באר את מאמר הזוהר האחרון כך: העולם מדומה לאילן ש'מראה החיים והמוות בו', ומתחתיו שוכנות הציפורים. העולם בכללו הוא דו-ממדי. יש בו צד קדוש ומואר - פרי, ויש בו צד טמא ואפל - קליפה. לכל צד יש "מוחין", כלומר, מבנים המגדירים אותו. אלא ש"המוחין" המאפיינים את צד הקדושה הם חכמה, בינה ודעת, כלומר מחשבה, רגש, וחיבור פנימי ביניהם המאפשר הפנמה. במבנה המגדיר של צד הטומאה יש חכמה ובינה, אך לא דעת, וזאת מפני שהטומאה לא ניתנת להפנמה ולהזדהות, מפני שהיא זרה לאותנטיות האנושית. שתי הציפורים שהזוהר מדבר עליהן הן המוחין של נוקבא דקליפה. נוקבא היא הנקבה שמסמלת את מידת המלכות. מקומן של הציפורים, שהן אם כן המוחין של המלכות של הקליפה, הוא מתחת למלכות דקדושה שהיא אילן שבו גם חיים וגם מוות. לטומאה אין חיים עצמיים משלה, אלא רק מה שהיא מצליחה לשדוד ולינוק מהמלכות של הקדושה. בלילה, כשמתגברים הדינים, יוצא כרוז המכריז על שלטון הדינים ואז עולות הציפורים לינק מדדי המלכות דקדושה. (אחת מהן עולה גם בסוף הלילה, לקראת היום). לאחר שהתחזקו, רוצות הן לעלות יותר, ואז נשמטות רגליהן והן נופלות לתהום עד חצות לילה, שאז יוצא כרוז נוסף והן משתחררות ממאסרן.

ר' נחמן יזהה את הציפורים עם ניגון בפרט ועם מוסיקה בכלל. הכרוז היוצא בחצות לילה יושווה ללימוד תורה בלילה, והציפורים דקדושה (הצפרים החיות) יושוו בצד מסויים לציפורים דקליפה לאחר שעלו ממאסרן. התהליך של שחרור הצפרים דקליפה ממאסרן מקביל לטהרת המצורע מצרעתו.

ניגש עתה לבאר את גוף התורה:

נגינה - שירה בפה (אולי גם בכלי).
קשה - יש בכך כדי להחליש הרצון לעבודת הבורא.
טוב לו - מועיל לחיזוק הרצון לעבוד את הבורא.
יבוא קלניא - יבוא קולני ויכפר על קולני.
נלקה מחמת קולו - הצרעת היא עונש משמיים למי שמספר לשון הרע (ויקרא רבא פרשה ט"ז סי' ו'-ז').
נמשכת הנגינה - הציפורים החיות הטהורות הן תיקון לקולו.
הנגינה - יש הקבלה בין דיבור לנגינה.
כתוב בזוהר - אין זה מופיע במפורש בזוהר אלא בעץ חיים בביאור הקטע מן

הנה מי ששומע נגינה ממנגן רשע, קשה לו לעבודת הבורא. וכששומע ממנגן כשר והגון, אזי טוב לו, כמו שיתבאר.
כי הנה קול הנגינה נמשכת מן הצפרים, כדאיתא במדרש (ויקרא רבה, טז): מפני מה מצרע טהרתו תלויה בשתי צפרים חיות טהורות? יבוא קלניא ויכפר על קלניא. כי נלקה מחמת קולו שדבר לשון הרע. נמצא, מי שהוא כשר, נמשכת הנגינה שלו מן השתי צפרים חיות טהורות. וכתוב בזוהר (ויקרא נג:),

שהשתי צפרים הנ"ל, יונקים מאתר דנביאים ינקין. לכך נקרא המנגן חזן מלשון חזון, היינו לשון נבואה, כי לוקח הנגינה מאתר דנביאים ינקין. וכשהמנגן הוא רשע, אזי הוא לוקח הנגינה שלו מצפרים אחרות שבקלפה. וכתוב בזוהר כי הצפרים שבקלפה יונקין מדדי המלכות. וכד אתפלג ליליא כדין כרוזא כריז: "כצפרים האחוזות בפח כהם יוקשים בני אדם":

הזוהר.
נקרא חזן – בלשון העם.
מאתר דנביאים ינקין – ממקום שנביאים יונקים. הנביאים שומעים ניגון ומתרגמים אותו לאמירה.
דדי המלכות – המלכות היא המדרגה התחתונה שבקדושה. היא רגישה ופגיעה ולכן ניתן לינוק ממנה.

ישנו מקום שממנו נובע ניגון. יש אנשים שעליהם פועל הניגון חזון נבואי, ויש אנשים שלא. בין אצל אלו ובין אצל אלו, הניגון מעורר אנרגטיות ויוצר ריגוש. לאן תופנה האנרגיה? דבר זה תלוי בבחירתו של האדם.

הניגון מופץ על ידי ציפורים. יש ציפורים ששומעות אותו במקורו ומביאות אותו לעולם של קדושה, מי שמצוי בעולם קדוש שומע אותו מהן, והניגון מחיה אותו ומחזק אותו בדרכו. יש ציפורים שנמצאות מתחת לעולם הקדושה, מתחת למלכות, והן שומעות אותו בגניבה, כחשכת לילה, מאחורי הפרגוד ומכלי שני. ציפורים אלו מביאות אותו לאותם אנשים שנמצאים מתחת למלכות, שמלכות ה' לא מופנמת אצלם. גם אנשים אלו מקבלים מן הניגון כוח לילך בדרכם הם, הם מנותקים ממלכות ה' בהליכתם בדרך רעה, והניגון נותן להם כוח להוסיף לילך בדרכם.

הניגון מחיה את כל שומעיו כי הוא מופשט וחסר הגדרה ערכית מסוימת, הוא משחרר פרץ חיים בלא מושא ברור. האדם השומעו יהא נוטה לשייכו להקשר בו הוא נשמע. שיר יפה על פריחת החצב הנשמע מפי אדם כשר, יעורר בשומע רצון להיות טוב יותר, כי זהו ההקשר בו הוא נשמע. אותו שיר מפי אדם רשע יעורר בו רצון שהוא יפרשו כחשק לרשעה. הכל תלוי בשאלה מאילו ציפורים נשמע השיר, או מאלו ציפורים שמע המנגן את השיר.

גם הרע משמיע ניגון שמחיה את האדם, ודרך אותו הניגון ניתן להתקשר אליו. לכן, הציפורים שבקליפה הן ציפורים האחוזות בפח, וגם האנשים ששמעו מהן את הניגון, עלולים להיות יוקשים כמוהם. היופי שברע עשוי להשפיע רע על הרואה אותו, לפעמים ללא יכולת התגוננות. האדם המושפע מאותו יופי עלול ליפול בפח ולהישבות בקסמיו של הרע. אמנם, בעת רצון, בחצות הלילה, נשמע כרוז המכריז על עת רצון ומאפשר לציפורים ולאנשים להשתחרר ממאסרם.

והתקון הוא שיוכל לשמע נגינה מכל אדם, הוא על ידי שילמד שיוכל לשמוע – ולא רק שלא להנזק, אלא אף להפיק תועלת.

שהיא בחינת לילה - חשוכה, מעורפלת, ולימודה קשה.

תורה שבכתב - התורה שבכתב היא בהירה ומובנת.

"במחשכים הושיבני" - המשך הפסוק: "כמתי עולם". ראייה שתלמוד חשוך.

תלמוד בבלי - במקור- תלמוד בבלי חשוך לעומת תלמודה של ארץ ישראל שהוא מאיר. ר' נחמן מקיש מכאן על כל תורה שבעל-פה.

ולחשך קרא לילה - ראייה שהתלמוד שהוא חושך, הוא גם לילה.

שית עזקאין שבקנה - שש חוליות בקנה הנשימה, ממנו הדיבור.

יתקן - מי שמתקן את קול דיבורו, מתקן גם את אוזנו השומעת.

קומי רוני בלילה - קריאת הנביא לקינה על חורבן ירושלים. ר' נחמן יפרש על דרך הרמז - תקומה לרינה, לקול, תהיה על ידי לימוד גמרא בלילה.

ש"ס - ששה סדרים, כנגד שש חוליות שבקנה.

בלילה תורה שבעל פה, היינו גמרא שהיא בחינת לילה. כדאיתא במדרש, (שוחר טוב תהלים י"ט) 'כשהיה משה בהר ארבעים יום וארבעים לילה, לא היה יודע מתי יום ומתי לילה, רק על ידי זה כשהיה לומד תורה שבכתב, היה יודע שהוא יום, וכשלמד תורה שבעל פה, היה יודע שהוא לילה'.

נמצא, שהתורה שבעל פה היא בחינת לילה. וכמו שאמרו רבותינו, זכרונם לברכה (סנהדרין כד.):

"במחשכים הושיבני" (איכה ג', ו') 'זה תלמוד בבלי'. וכתוב (בראשית א', ה'): "ולחשך קרא לילה". היינו על ידי שילמד ש"ס יתקן השית עיזקאין שבקנה, שמהם יוצא הקול.

וזהו (איכה ב', י"ט): "קומי רוני בלילה", היינו שתהיה תקומה להרנה, היינו על ידי הלילה שהיא גמרא ש"ס:

בסוף המאמר יתבאר שלימוד הגמרא מועיל לא רק שלא להנזק, שלא להגרר אחר ניגון ממנגן רשע, אלא אף לקבל ממנו תועלת, ולהעלותו אל הקדושה. הניגון ששומעות הציפורים דטומאה הרי הוא סוף כל סוף אותו ניגון ששומעות הציפורים דקדושה, רק שהקשר משתנה, ולכן אפשר באופן עקרוני להשתחרר מן ההקשר, ולהשתמש בניגון על פי בחירתנו.

מה יש בה בגמרא שמועיל לכך? יש בגמרא שני יסודות: א. שהיא לילה. ב. שהיא קול. כל כוחן של הציפורים דקליפה - מן החושך בא להן, הניגון שהן משמיעות אינו ניגון שנוצר בעולמן. הוא נוצר בעולם של קדושה, בעולם של נבואה, אלא שכאשר העולם חשוך ופני הקדושה נעלמים ניתן מקום לניגונים אחרים. אז הן יונקות מן הקדושה, כשהיא חלשה ולא ניכרת. הן מדברות אל האדם רק כשהוא נמצא במקום אפל. אם אדם "שובר" את החושך ויוצר לו "חושך קדוש", אזי גם הניגון הנשמע בחושך יעוררו לקדושה. חושך קדוש נוצר באדם העמל בתורה שבעל-פה שהיא חשוכה, מעורפלת, קשה ללימוד ודורשת מאמץ, ועם כל זאת - קדושה. אדם שעוסק בתורה שבעל-פה יהיה מסוגל להיות בהקשר של קדושה גם בהיותו בחושך.

תועלת נוספת תהיה ללומד בקול. המוציא דברים שבקדושה בקול, מרגיל גם את אוזנו לשמוע קול של קדושה, גם במקום חושך, ענן וערפל. בכך הוא מתרגל לשמוע את הניגון הקדוש בלא להגרר אחר ההקשר בו הוא נשמע. כיצד נגרם ונפעל העניין הזה לא באר לנו ר' נחמן כאן, אך במקומות אחרים (תורה ה', תורה י"א) הסביר כי המדבר דיבורי תורה בקול מעורר את לבו אחריהם, ויתכן שגם בתורה זו ניתן להבין זאת כך. על כל פנים, המסקנה היא ללמוד תורה שבעל פה, בלילה, ובקול.

כמו במאמרים הקודמים, גם כאן, תנאי ליעילות העצה הניתנת היא העמדה המוסרית הבסיסית של האדם המשתמש בה.

אך כשלומד שלא לשמה, היינו בשביל שיתקרא רבי, הלמוד אינו בחשיבות כל כך. וכשלומד בלילה, חוט של חסד נמשך עליו ומגן עליו שלא יזיק לו המחשבה הנ"ל:

שלא לשמה – לא לשם קיום מצוות לימוד תורה (עיין תורה ב').
 חוט של חסד – מאמר חז"ל (חגיגה י"ב):
 "כל העוסק בתורה בלילה, חוט של חסד משוך עליו ביום". ופירושו – הקב"ה מטה לו חסד. ר' נחמן יפרש: העוסק בתורה בלילה – העוסק בתורה שבעל פה. חוט של חסד משוך – מגן עליו.
 שלא יזיק – המחשבה שלא לשמה.

פעולתה של התורה על הנפש מותנית ברצון שבבסיס לימודה. הלומד לשם כבוד אין התורה מקדשתו. אמנם, בני אדם אנו, והרצון לכבוד קיים בנו לפחות במידה כלשהי. אם נתאמץ בלימוד תורה שבעל פה בלילה, לא תהא מחשבת הכבוד שליטה ומזיקה. יש כח בתורת הלילה, שהוא מעבר לרצונות הלא חיוביים של הלומד אותה.

נבחין בין ציפורים דקדושה לציפורים דקליפה, ונבין מדוע נחצה הלילה:

ואיתא בכתבי האר"י ז"ל (עץ חיים, שער הקליפות, פרק ב'), כי צפרים שבקלפה הם מוחין שבמלכות דקליפה, והשתי צפרים חיות טהורות, הם בנין המלכות דקדושה. לפיכך נשתבח דוד לפני שאול (שמואל א ט"ז, י"ח): "ויודע נגן", כי הנגינה היא בנין המלכות, לכך ראוי הוא למלכות. וזה שכתוב אצלו:

מוחין – חכמה ובינה, כלומר מחשבה ורגש.
 והשתי ציפורים חיות – רעיון של ר' נחמן עצמו, ולא מעץ חיים שם.
 בנין המלכות – חיזוק לקבלת עול מלכות שמים.
 נשתבח דוד – בפי עבדי שאול.
 לפיכך ראוי למלכות – לכן ראוי היה דוד למלכות, שבמלכותו ימליך את הא-ל.
 מאחר עלות (תהלים ע"ח, ע"א) – הא-ל

הביא את דוד ממכלאות הצאן, מטיפול בהרות ומניקות, למלוכה. ר' נחמן יפרש על דרך הרמז, עלות - הספירות המשפיעות, המניקות לנביאים.

"מאחר עלות הביאו", היינו מאחר המיניקות, היינו נצח והוד. כי הם מניקין לנביאים, והם בנין המלכות:

למדנו בהקדמה מה"עץ חיים", כי המוחין של הקדושה הם חכמה, בינה ודעת, אך המוחין דקליפה הן רק חכמה ובינה. האדם הניזון מן הקליפה ישמע בה ניגון שיעורר בו מחשבות ורגשות דקליפה, אך לא "ידע" אותם כדרך שאדם יודע את אשתו, לא יזדהה איתם. עניין הקליפה איננו טבעי לאדם, ולכן הוא לעולם לא ידע אותו ידיעה פנימית ומהותית. הניגון - הריגוש - הוא המוחין היחידים לקליפה, אין בה ממשות משל עצמה. לעומת כן, הקדושה היא עניין שניתן להזדהות איתו הזדהות שלמה ולדעת אותו. לקדושה יש עצמיות ממשית משל עצמה, והניגון רק מחיה ומחזק אותה. הניגון-הריגוש המפרה מוח ולב בונה את המלכות דקדושה, כלומר מחזק את הקשר האנושי הטבעי לקדושה. דוד "יודע" נגן.

מגבלה זו של הקליפה היא הגורמת לכך שבמוקדם או במאוחר יחוש האדם בזרותה לו. היא הגורמת לכך שהלילה מוכרח "להשבר", להחצות, והאדם על כרחו ישמע קול כרוז (מתוכו) המעוררו לצאת ממאסרו. במקומות אחרים האריך בזה ר' נחמן (עיין למשל תורה ח' תַּנְיָא).

[בענין היות הנצח והוד בנין המלכות- המקובלים חלקן את ההשפעות הפועלות בעולם לעשר ספירות. הראשונות נסתרות, (והן כתר, חכמה ובינה, או חכמה, בינה ודעת) האמצעיות הן שש (חסד, גבורה, תפארת, נצח, הוד ויסוד) שהן הגילוי וההפרטה של הראשונות, והאחרונה היא מלכות הקולטת אותן ומאפשרת לבני אדם להתקשר אליהם. עיקר המאמץ הנדרש מן האדם הוא לקבל על עצמו עול מלכות שמים, ענין שמסוגל לו כל אדם ממוצע. בזה נדבק אדם במידת המלכות, ואזי נשפעות לו כל הספירות, כל ההשפעות. הקשר בין המלכות לשאר הספירות, נפעל דרך מידת היסוד המשמשת כעין צינור. מן הצד העליון של ה"צינור" מצויות הספירות נצח והוד. נמצא שהמוחין, חכמה בינה ודעת, מגיעים למלכות דרך נצח והוד, ולכן נצח והוד הן בנין המלכות, דרכן מגיע השפע למלכות. מי שמקבל עול מלכות שמים מקבל דרכן את השפע. בהקשר הקונקרטי שלנו, השפע הרלוונטי הוא הניגון המחיה את ההחלטה לקבל עול מלכות שמים.]

נמצא סימוכין ללימודנו:

ציפור דעה - מקורו במדרש (תנא דבי אליהו רבא פרק ז'). נקראת כך כי היא (הצפרדע) מודיעה לציפורים הרוצות לשתות מן האגמים אם יש אויב בסביבתן.

אקרא דהגרוניא - אקרא = קרא, הגרוניא = גרון. ר' נחמן מזהה שוב את הנגינה עם הדיבור.

וזה שאמר רבה בר בר חנה: לדידי חזי לי ההיא אקרוקתא, ופרש רשב"ם: צפרדע. היינו צפור דעה.

דהוי כי אקרא דהגרוניא מלשון "קרא בגרון" (ישעיהו נ"ח) היינו שהנגינה נמשכת ממנו.

ואקרא דהגרוניא כמה הוי שתין

ממנו - מן הצפרדע שהיא ציפור דעה. דעה דייקא.

שישים מסכתות - בתלמוד בבלי שבידנו מעט פחות מארבעים מסכתות, אבל שישים וארבע מסכתות במשניות. לפי שיטת ספירה שונה יש שישים מסכתות במשניות.

תלמודא קאמר לה - רשב"ם מסביר כי אלו דברי עורך התלמוד ולא דברי רבה בר בר חנה. ר' נחמן ילמד ע"פ דרכו. רבה קאמר לה - משפט זה הוא מדברי רבה.

פרש המהרש"א - מורנו הרב שמואל אליעזר. חכם יהודי פולני (ה'שט"ו - ה'שצ"ב). פירש את מאמר רבה בר בר חנה כרומז למלכויות נכריות ששלטו בארץ ישראל. הצפרדע רומזת ליוון, התנין לאדום (רומי), והעורב לבני ערב. בני ערב שולטים בארץ בזכות יחסם לאברהם אבינו, שמידתו חסד ("חסד לאברהם" - מיכה ז, כ), וסמלה הוא עץ האשל שניטע בבאר שבע.

ויטע אשל (בראשית כא, לב) - עץ (או עצי) אשל. וחז"ל דרשו (סוטה י): רב ושמואל, חד אמר - פרדס נטע אברהם ובו פירות לאורחים, וחד אמר - פונדק בנה לאכסניא לאורחים, וזהו החסד עליו מדבר ר' נחמן.

שאפילו על זה - אפילו להגן מן המחשבה להתכבד בתורה.

בתי. היינו על ידי מה תתקן בחינת קרא בגרון? על ידי שתין בתי, היינו על ידי שתין מסכתות, ופרש רשב"ם: תלמודא קאמר לה. היינו שילמד תלמוד:

אתא תנינא בלעה, ופרש רשב"ם: רבה קאמר לה. היינו על ידי שילמד שלא לשמה יבלע אותה הנחש. וזה שפרש רשב"ם, רבה קאמר לה, היינו על ידי שילמוד בשביל שיתקרא רבי.

אתא פושקנצא, ופרש רשב"ם: עורב. היינו על ידי שילמד בלילה, מלשון ערבית.

ובלעה - היינו ומגן עליו מן הנחש הנזכר לעיל:

וסליק יתיב באילנא - פרש המהרש"א, שהוא בחינת אברהם, שכתוב אצלו: "ויטע אשל" שהוא בחינת חסד, היינו שהחוט של חסד שנמשך עליו מגן עליו מן הנחש הנ"ל.

תא חזי כמה נפיש חיליה דאילנא היינו שרבה מתמיה את עצמו, שכל כך גבר עלינו חסדו, שאפילו על זה יכול להגן:

ויתבאר אם כן מאמר רבה כך:

התבוננתי בענינה של הנגינה (אקרא דהגרוניא) הנמשכת מן הציפורים (אקרוקתא). הנגינה מיתקנת מכות לימוד התורה שבעל פה (שיתין בתי). אם ילמד אדם שלא לשמה, לא יועיל הלימוד (אתא תנינא בלעה). אך אם ילמד בלילה (פושקנצא) יגן עליו הלימוד. כל זה מחסד הא-ל (אילנא), חסד מופלא (תא חזי).

על סמך מה שלמדנו נדרוש מאמר חז"ל:

ובזה יתישב הסמיכות של המשנה (אבות א', ו'): "עשה לך רב, וקנה לך חבר, והוי דן את כל האדם לכף זכות".

כי על ידי ששומע הנגינה כנ"ל, הוא מתקן בנין המלכות שלו, וזה "עשה לך רב", היינו שיתקן בחינת מלכות, וזה על ידי "וקנה לך חבר", היינו על ידי קנה, שהקול יוצא ממנו, שמחבר השני כרובים להיות פנים בפנים "כמער איש ולויות" בזמן שישראל עושין רצונו של מקום.

ואזי כשיתקן בחינת מלכות שלו, ויוכל למשל בכל מה שירצה ויוכל להמית לזה ולהחיות לזה, ונמצא עולם חרב. לזה אמר: "והוי דן את כל האדם לכף זכות". שצריך לדון את כל אדם לכף זכות, כי אין הקדוש ברוך הוא חפץ בחורבן העולם, "כי לא תהו בראה, לשבת יצרה" (ישעיה מ"ה, י"ח):

הסמיכות של המשנה - הקשר בין המשפטים השונים בה.

עשה לך רב - יתפרש - בנה לך רבנות, מלכות.

קנה לך חבר - יתפרש - הקנה (ממנו יוצא הקול) יחבר את שני הכרובים.

כרובים - לדעת חז"ל הכרובים שהיו על ארון הברית בבית המקדש, היו דמויות ציפורים מזהב בעלות פני אדם. פני ילד לאחד, ופני ילדה לשני, ופניהם איש אל אחיו. (פשט הפסוק מדבר על הכרובים החקוקים על הכיור).

כמער איש ולויות (מלכים א' ז', ל"ו) - כחיבור איש ובת לויתו. "כזכר ונקבה החבוקים בזרועותיהם" (רש"י שם).

שישראל עושין רצונו של מקום (בבא בתרא צ"ט). - הכרובים היו מעורין זה בזה בדרך נס בזמן שישראל עושין רצונו של מקום. רמז לחיבת המקום לעמו - "דוגמת חיבת זכר ונקבה האוהבים זה לזה" (רשב"ם בגמ' שם).

ויוכל למשול - שהממליך את א-להים יכול למלוך "בשמו".

לא לתהו בראה - את הבריאה, אלא לשבת יצרה, שתהא מיושבת.

חבור הכרובים מסמל את אהבת הקב"ה לישראל עמו, שנמשלה לאהבת איש ואישה. הקב"ה משפיע וכנסת ישראל קולטת ומקבלת. רבותינו המקובלים הגדירו את ההשפעה בשש מידות (הן הספירות, כדלעיל) ואת הכוח לקבל קראו מלכות, שכינה, או נוקבא (נקבה). מלכות על שום מה? משום שהאפשרות להיות מושפע עומדת על עצם קבלת מלכות הא-ל ועל עצם הפניה אליו כמלך. ר' נחמן הוסיף לבאר כי הרוח שבאותו שפע היא הניגון שנושאות הציפורים לבנין המלכות, כלומר שקבלת מלכות שמים מושפעת מהנגון של הציפורים, ולכן הכרובים המסמלים את יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה מופיעים בדמות ציפורים. ר' נחמן מצא לכך רמז במשנה באבות, והוסיף אזהרה למלכים.

נלמד מה קורה כשאין כרובים מעורין זה בזה:

מרגלא בפומא דאינשי – מורגל בפי האנשים.

מלכות דקדושה בגלות – ואין היא שלמה אף בלבות המאמינים. היא לא שולטת על כל תחומי חייהם.

הנגינה נפגמת – הנגינה לא נתפסת כקשורה למלכות דקדושה.

ובשביל זה מרגלא בפומא דאינשי עכשו לומר, שהחזנים הם שוטים, ואינם בני דעה. כי עכשו מלכות דקדושה בגלות. ועל כן הנגינה שהיא נמשכת מאתר דנביאים מבחינת מוחין ודעת דמלכות דקדושה, ועכשו שהמלכות בגלות, ועל כן הנגינה נפגמת, ועל כן החזנים הם בלא דעת, כי אין להם כח עכשו להמשיך הנגינה משרשה שבקדושה, שהוא בחינת מוחין ודעת של מלכות דקדושה, כנ"ל:

כשהמלכות דקדושה נכונה על מקומה, מבוססת חשיבותה והיא כוללת את כל החיים. גם הצדדים "הנייטרליים" כביכול, המופשטים, נכללים בה. אדם שהאמונה בלבו שלמה, משליט אותה על כל צדדי חייו, גם על הניגון וכיוצא בו. כל דבר שהוא פוגש בחייו מתקשר אל הא-ל. אדם שהאמונה שבלבו אינה שלמה מקשר אליה צדדים מסוימים בחיים (החוק הדתי למשל, ההלכה), אך לא מצליח לקשר אליה צדדים אחרים. כך חי הוא בפיצול. דתי הוא "בביתו" אך לא בצאתו. אמונה שכזו היא אמונה בלא דעת, דעת א-להים. א-להים לחוד ומוסיקה לחוד, כביכול. ממילא הנגינה של אדם כזה לא תינק משורשה שבקדושה.

ולעתיד לבוא:

דעת דמלכות דקדושה – הניגון יהיה הסוד המתוק הקושר את המאמין לא-להיו. למלך על כל הארץ (זכריה י"ד, ט') – על כל מה שבארץ, גם על הניגונים. זמרו משכיל (תהלים מ"ז, ח') – פירושו – זמרו בזמר משכיל, מאלף. ר' נחמן יפרש זמרו כשאתם משכילים, ברי דעת.

אבל לעתיד שיתעלה מלכות דקדושה, ויהיה "ה' למלך על כל הארץ", אזי תתעלה ותושלם הנגינה בבחינת דעת דמלכות דקדושה, שמשם נמשכת הנגינה כנ"ל. וזהו: "כי מלך כל הארץ אלהים, זמרו משכיל". כי אזי כשיהיה ה' למלך על כל הארץ ויתעלה מלכות דקדושה, אזי: "זמרו משכיל", היינו

שיתעלה מלכות דקדושה - שתהא האמונה מקפת כל תחומי החיים.

שהחזנים המזמרים יהיו בדעת ובשכל. על ידי שיתעלה מלכות דקדושה, ויקבלו הנגינה משרשה שבקדושה, שהוא בחינת דעת ומוחין של מלכות דקדושה כנ"ל:

הוי אומר: אם מה שמאפיין את קטני האמונה הוא הפצול שבין תחומי החיים השונים, חלקם לה' וחלקם לעזאזל, הרי שבעלי אמונה גדולה חיים בהרמוניה עם תחומי החיים השונים. רק התפיסה שא-להים מצוי בכל ומדבר אל האדם מן הכל היא ידיעת א-להים.

הוספה לא נודע למי, אולי לר' נתן:

גדול מעל שמים (תהלים ק"ח, ה') - ופרושו - גדול בלא מידה חסדך. ר' נתן יפרש על פי דרכו. משמים השמעת קולך - ר' נתן ילך על פי דרכו של רבו ויזוהה את הקול עם הניגון הנמשך מנצח והוד. וזהו כי גדול מעל שמים חסדך - ויתבאר הפסוק אם כן - החסד מגדל את הקול. התורה שלומדים בלילה מושכת חסד "ומתקנת" את הניגון.

וזהו: "כי גדול מעל שמים חסדך". 'שמים' הוא בחינת קול, כמו שכתוב: "משמים השמעת קולך", (מתפילת מוסף של ראש השנה) כי על ידי החסד, היינו בחינת חוט של חסד, הנמשך על ידי שלומד תורה בלילה על ידי זה נתתקן הקול כנ"ל. וזהו: "כי גדול מעל שמים חסדך" כנ"ל:

תוספת רמז מאותו מקור:

העמדת מלך היה על פי נבואה - עיין ספרי דברים קנ"ז. בית דוד הומלך על ידי שמואל הנביא (שמואל א' ט"ז), שלמה המלך הומלך על ידי נתן הנביא (מלכים א' א').

הנבואה מן הכרובים - משה רבנו היה שומע קול א-להים מדבר אליו מביין שני הכרובים (במדבר ז, פ"ט).

השתי צפרים דקדושה, שמשם הנבואה נמשכת, הם בנין מלכות דקדושה, ועל כן העמדת מלך היה על פי נבואה, ככל מלכות בית דוד שהיה על פי נבואה. והנבואה נמשכת מן הכרובים שהם בחינת שתי צפרים הנ"ל, שהם בנין מלכות דקדושה כנ"ל:

ותוספת פירוש:

מאחר עלות הביאו, היינו מאחר המיניקות, כי הם ינקין לנביאים וכו' כנ"ל. וזהו "מאחר עלות", היינו שדוד המלך, עליו השלום, היה יכול לתקן ולהעלות גם הנגינה שאינו מאדם כשר, להעלותה אל הקדושה. וזהו: "מאחר עלות הביאו", היינו גם הנגינה, שהיא מאחורי הקדושה בבחינת "מאחר עלות", מאחר המיניקות, כי הנגינה דקדושה הוא מאתר דנביאים ינקין, והנגינה שאינו בקדושה היא בחינת מאחר עלות מאחורי הקדושה. ודוד המלך, עליו השלום, היה יכול לתקן נגינה זו גם כן, ועל ידי זה נתעלה מלכות דקדושה כנ"ל. וזהו: "מאחר עלות הביאו לרעות ביעקב" וכו', כי על ידי זה זכה למלכות כנ"ל:

ניתן לסכם את שלמדנו במספר נקודות:

במציאות חיינו המוכרת, ה"מלכות דקדושה" - הגילוי הא-להי במציאות, נמצא בגלות - מעורפל, וכתוצאה מכך האמונה היא בקטנות ובלא דעת. במצב כזה קשה לנו לקשר את כל המציאות לקדוש ברוך הוא, ולקשור את כל הדברים לשורשם. כיוון שכך, כל חויה מופשטת שאינה מוגדרת בערכים של טוב ורע לא מתקשרת בתודעתנו אל הא-להים תמיד, אלא אל ההקשר בו היא מופיעה בפנינו. ממילא היא עשויה למשוך אותנו אל אותו הקשר, יהיה ככל שיהיה, טוב או רע. אמנם, אף מקורה של האסתטיקה בקדושה, והיא יכולה לסייע בידינו להתקשר קשר אמיץ לא-להים. כך אכן יהיה לעתיד לבוא. על ידי לימוד תורה שבעל פה, המסמלת את הקודש הנמצא גם במקום החשוך לכאורה, ובמיוחד בלילה, נוכל לחשוף בכל ניגון ובכל חויה אסתטית לא מוגדרת את מקורה בקודש, ולהתעלות מכוחה. לדעת את הא-להים מכל מקום ובכל מקום.